8. REZISTENȚA ARMATĂ

Provocările deschise ale regimului comunist al lui Gheorghiu-Dej au fost rare și nici una dintre ele nu a amenințat strânsoarea în care regimul prinsese țara, dar a-i acuza pe români, așa cum au făcut mulți comentatori, de a fi fost „slabi" și „timorați" denotă ignoranța în privința realităților interne ale țării.[1] Astfel de acuzații se bazează pe ceea ce *a părut* a fi absența oricărui tip de rezistență la regimul comunist din România, comparativ cu revoltele din Polonia și Germania de Est de la începutul anilor 1950 și cu cea din Ungaria, din 1956. Acceptarea fără contraargumente a acestor acuzații este tocmai o măsură a succesului Securității, care a împiedicat scurgerea de informații despre rezistența împotriva regimului.[2] În Occident, nu s-a știut aproape nimic despre lupta sfidătoare dusă în Carpați împotriva regimului de către mici bande de partizani conduse de Gheorghe Arsenescu, Toma Arnăuțoiu și Ion Gavrilă Ogoranu.

Opoziția armată la prezența comuniștilor în guvern a apărut în iarna lui 1944, fiind coordonată de generalul Aurel Aldea, ministru de interne în primul guvern Sănătescu, din vara lui 1945. După arestarea lui Aldea, în mai 1946, acest gen de opoziție s-a prăbușit. De fapt, așa-numita Mișcare Națională de Rezistență amenința în prea mică măsură guvernul Groza; principalele ei activități constau în distribuția de propagandă anticomunistă rudimentară, dar atacurile săvârșite în iarna lui 1944 împotriva maghiarilor ca răzbunare pentru uciderea românilor de către polițiștii unguri în perioada stăpânirii maghiare în Transilvania de Nord crea pericolul unui conflict civil în Ardeal, în spatele liniilor sovietice, și indica un potențial nucleu de rezistență armată împotriva dominației comuniste.[3]

Un număr de susținători ai lui Aldea au scăpat de arestare ascunzându-se în munți. Ei s-au situat aproape permanent în defensivă, eschivându-se în fața încercărilor permanente ale forțelor de securitate de a-i captura. O scrisoare a lui J.E. Hartley, oficial consular britanic de la Cluj, către legația britanică din București, datată 1 mai 1949, prelua o serie de relatări auzite cu privire la acțiunile și pierderile suferite de partizani în Carpați. Deși le socotea în bună parte răstălmăciri și exagerări, Hartley nu avea nici o îndoială cu privire la apariția unei mișcări de partizani cu bătaie lungă. Liderul acestora era generalul Corneliu Dra-

galina (1877–1949).[4] Partizanii erau cu toții români, fapt pe care Hartley îl considera în favoarea lor, în cazul în care chestiunea Transilvaniei ar fi intrat în discuție din nou, în viitor. Partizanii se bucurau de simpatia țăranilor și păreau să aibă cantități suficiente de armament ușor și muniție pentru a-și pune în aplicare tacticile defensive. Nu le lipseau nici banii. Hartley continua:

> Mi se spune totuși că hainele și medicamentele lipsesc, iar asta e probabil adevărat, fiindcă numărul lor a crescut prin prezența sporită a femeilor și copiilor de la ultima expropriere agricolă de pe 1 martie. Mi s-a dat o cifră de nu mai puțin de 20.000 de persoane care li s-ar fi alăturat de la această expropriere [...]. Creșterea numărului de femei și copii le va crea probleme de supraviețuire în iarna următoare [...]. Mi se spune uneori despre camioane cu provizii ale armatei care au ajuns la partizani, uneori capturate, alteori în urma dezertării, dar nu știu ce amploare are acest fenomen.[5]

Numărul de povești similare aflate în circulație era suficient de mare încât legația din București să comenteze că e destul de sigură „că pe dealuri trebuie să existe un număr în creștere de oameni care au ieșit în afara legii și fac o opoziție armată autorității stabilite în România". Legația era însă reticentă cu privire la importanța unei astfel de rezistențe: „Ne îndoim că ar fi corect să descriem acești disidenți ca fiind mai mult decât niște oameni aflați în afara legii. În plus, nu par capabili să influențeze cursul evenimentelor în circumstanțele date sau altele, previzibile"[6].

Activitatea partizană era suficient de serioasă însă pentru a intra în atenția CIA, care a încercat să o exploateze. La începutul anului 1949, Office of Policy Coordination (OPC), condus de Frank Wisner, a început să recruteze români din taberele de refugiați din sudul Germaniei, Austria și Iugoslavia.[7] Erau preferați bărbații tineri care cunoșteau regiunile unde fusese raportată activitatea partizanilor. Gordon Mason, șef al biroului CIA la București între 1949 și 1951, a dezvăluit faptul că acești agenți erau instruiți să contacteze grupurile de rezistență și să le livreze arme ușoare, muniție, emițătoare radio și medicamente. Agenții aveau trei obiective. Primul, să încurajeze partizanii la acte de sabotaj al căilor ferate și fabricilor; aceasta urma să fie și o dovadă a existenței și activității lor. Al doilea, să monitorizeze mișcările de trupe, mai ales cele care ar fi sugerat un atac asupra Iugoslaviei sau Europei de Vest. În fine, să încurajeze partizanii să pornească acțiuni de gherilă împotriva trupelor sovietice, în eventualitatea izbucnirii unui război.[8]

Office of Policy Coordination (OPC) a creat școli de pregătire în Franța, Italia și Grecia. Recruții erau instruiți în materie de salturi cu parașuta și folosire a radioului. Gratien Yatsevich, care coordona la vremea respectivă operațiunile secrete ale CIA în Balcani, a dezvăluit faptul că în materie de resurse alocate și agenți recrutați operațiunile din România erau cele mai importante după Albania. Printre românii recrutați la începutul lui 1951 s-au numărat Constantin Săplăcan, Wilhelm Spindler, Gheorghe Bârsan, Mathias Bohm și Ilie Puiu.[9] Interogați de Securitate, după ce au fost capturați, ei au sugerat că ar fi fost recrutați în Italia de un fost pilot român, Tudorică Crăsnaru, și ar fi făcut cunoștință cu doi

agenți americani, cu numele de cod „Charles" și „Gunter".[10] Apoi, și-au satisfăcut stagiul de pregătire în materie de încifrare a transmisiilor în septembrie, la mănăstirea franciscană Frascatti din Roma, și au fost duși cu mașina, prin Elveția, Franța și Belgia, în Olanda. Cu aproximativ zece kilometri înaintea graniței olandeze, au fost transferați într-un jeep militar american, condus de un sergent al armatei SUA, și trecuți frontiera cu pașapoarte olandeze, emise de Ambasada Olandei la Roma, care i-au fost după aceea returnate lui „Charles". Apoi, au fost duși într-o unitate militară olandeză, unde li s-au dat instrucțiuni operative, ca de pildă folosirea radioului american pe care îl primiseră, din partea a trei persoane – prima, un olandez, a doua, un britanic, iar a treia, un german. În același timp, au primit și detalii cu privire la misiunea lor: evaluarea efectivelor sovietice în România, amplasamentul și armamentul lor, gradul de industrializare a țării și starea drumurilor și a căilor ferate, inclusiv întrebarea dacă ar fi putut fi folosite ca piste de aterizare pentru aeronave. Apoi au fost duși cu avionul de la Amsterdam la Frankfurt, unde au locuit timp de trei zile într-o vilă, înainte de a fi luați de un avion militar american și duși la München, unde au fost instruiți în materie de salturi cu parașuta la o bază aeriană a SUA. După o ședere de șase zile, au zburat la Atena și au fost duși la o casă din Kefelaria, la aproximativ 30 de kilometri de capitala Greciei. După un antrenament suplimentar în materie de salturi cu parașuta și instrucțiuni despre folosirea armelor ușoare, li s-au dat câte 50 de monede de aur românești (așa-numiții cocoșei), o sumă mare în bancnote românești, provizii de pâine, cârnați, brânză, ciocolată și vitamine, precum și buletine de identitate și permise de muncă românești.

Pe 13 octombrie, grupul a decolat de la Atena într-un bimotor Douglas fără însemne, cu un echipaj de patru persoane, în haine civile. Pilotul și copilotul au fost descriși de Bohm ca vorbitori de engleză cu accent american. Avionul a avut însă o defecțiune cam după 20 de minute de la decolare și s-a întors pe aerodrom. Cinci zile mai târziu, grupul a decolat din nou, la ora 9 seara, în aceeași aeronavă, în care se mai aflau și trei bulgari, despre care li s-a spus că urmează să fie lăsați în Ungaria, după români. Echipa Săplăcan a fost parașutată în munții Negoiu după un zbor care a durat trei ore și jumătate, într-un loc prestabilit, iluminat de reflectoare și cu un „L" format din lumini mai mici. După trei zile, au ajuns la cabana Negoiu, un refugiu montan care era gol, în care și-au pus în funcțiune emițătorul radio și au trimis un mesaj că ajunseseră cu bine.

Totuși, tentativele grupului de a-și duce misiunea la îndeplinire au fost subminate de aprecierea nerealistă a asprimii naturii din zona în care fusese parașutat. Supraviețuirea în munți, în timpul iernii, fără un adăpost adecvat și fără furnizare regulată a proviziilor însemna că vor depinde de sprijinul populației locale, care era în mod firesc suspicioasă față de străini în acea perioadă de oprimare. Grupul a ajuns curând la concluzia că nu poate rămâne pe poziții și și-a îngropat emițătoarele radio și s-a despărțit. Peste două luni au fost cu toții prinși. Bârsan s-a sinucis

cu o capsulă de cianură – astfel de capsule fuseseră înmânate tuturor membrilor grupului la Atena –, iar corpul lui a fost descoperit de un polițist în podul unui șopron din Sărata, din regiunea Făgăraș a județului Sibiu, pe 15 decembrie.[11] Puiu a fost găsit dormind pe o bancă, în apropierea orașului Copșa Mică, de doi polițiști, care i-au cerut actele, iar apoi l-au arestat. Și-a înghițit capsula cu otravă, s-a prăbușit, a fost dus la spital și și-a revenit.[12] Morți de foame și scheletici, Săplăcan, Spindler și Bohm au căzut și ei în mâinile poliției.

Guvernul român a remis americanilor o notă de protest, pe baza faptului că membrii grupului admiseseră că fuseseră „trimiși să aducă la îndeplinire acte de terorism și spionaj împotriva armatei române". Guvernul SUA a negat orice legătură cu grupul, dar de atunci foști ofițeri ai CIA au recunoscut că grupul era format din agenți americani.[13] Cei patru supraviețuitori au fost acuzați de „trădare de patrie și complot împotriva securității externe a Republicii Populare Române"[14]. Procesul lor, desfășurat într-un tribunal militar prezidat de general-maiorul Alexandru Petrescu, a început pe 25 decembrie 1951.[15] Toți cei patru acuzați au fost găsiți vinovați și condamnați la moarte. Apelurile lor au fost respinse pe 26 decembrie, iar condamnații au fost duși la închisoarea Jilava din București și executați de un pluton la ora 4.30, în aceeași după-amiază.[16]

După răsturnarea lui Ceaușescu, au apărut detalii cu privire la câteva mici bande de autointitulați „partizani", care se refugiaseră în munții Carpați la sfârșitul anilor 1940 și reușiseră să nu fie arestați de autorități.[17] Ultimul membru al celui mai longeviv grup nu a fost prins până în 1960. „Rezistența armată anticomunistă", cum a fost numită, a fost un fenomen spontan, fără legături între diferitele grupuri, dar acestea aveau un scop comun, să nu se supună consecințelor comunizării țării. Grupurile, compuse, în medie, din 20 până la 40 de persoane, nu reprezentau o amenințare majoră pentru puterea comunistă, dar, cât timp au rămas în libertate, au subminat pretențiile regimului de a avea un control total asupra țării.

Ele erau formate în satele de la poalele munților și erau compuse din țărani, foști ofițeri, avocați, doctori și studenți. Prost echipate, se bazau pe o gamă largă de puști, revolvere și pistoale-mitralieră rămase din război și se confruntau permanent cu lipsa acută de muniție. Erau ajutate de săteni, care le aduceau mâncare și haine și adesea îi adăposteau. Propaganda comunistă a epocii i-a numit pe partizanii anticomuniști „legionari" și, într-adevăr, mulți dintre ei fuseseră membri ai Gărzii de Fier. Totuși, partizanii nu au fost în nici un caz, fără excepție, „legionari" sau „gardiști", iar asta o spun chiar statisticile Securității. Un raport al Direcției Generale a Securității Poporului din 1951 afirmă că afilierea politică a 804 persoane arestate pentru apartenența sau sprijinul dat unor „bande din munți" era după cum urmează: 88 de foști membri ai Partidului Național Țărănesc, 79 de membri ai Frontului Plugarilor, 73 de foști legionari, 42 de foști membri ai Partidului Comunist, 15 membri ai Partidului Național Liberal și „alții".[18] Conform altui raport al Securității, din septembrie 1949, „bandele teroriste" erau active în regiunile Craiovei,

Brașovului, Sibiului, Ploieștiului, Sucevei, Galațiului, Oradiei, Clujului, Timișoarei și Constanței. Nici unul dintre aceste grupuri nu avea mai mult de 25 de membri, iar cea mai mare parte aveau sub zece.[19]

Cei mai mulți dintre membrii grupului de partizani din Apuseni condus de maiorul Nicolae Dabija între 1947 și 1949 erau țărani, dar nu și chiaburi, așa cum pretindeau autoritățile comuniste.[20] Ca membri sau simpatizanți ai grupului, 32 de persoane au fost judecate la sfârșitul lui septembrie 1949, la Sibiu, iar șapte au fost condamnate la moarte și executate pe 28 octombrie. Mormintele lor anonime au fost identificate în Cimitirul Municipal din Sibiu în ianuarie 1994.[21] Memoriile unui fost legionar arată că e nevoie de precauție în aplicarea etichetei „gardist" în mod nediscriminat grupurilor de rezistență. Filon Verca recunoaște că unul din principalele două grupuri de partizani din munții Banat, în 1948, era condus de Spiru Blănaru, fost legionar, dar subliniază că unul dintre comandanții celui de-al doilea grup era colonelul Ioan Uță, prefect al județului Lugoj, care luase măsuri împotriva legionarilor în 1939.[22] Blănaru și grosul micului său grup au fost prinși și executați lângă Timișoara, pe 16 iulie 1949. Banda de 30 de partizani a lui Uță a reușit să respingă o companie de trupe de Securitate lângă satul Teregova pe 22 februarie 1949, numai pentru a fi prinsă pe 8 martie într-o confruntare în care Uță a murit.[23]

Grupul care a rezistat cel mai mult a fost Haiducii Muscelului. Elizabeta Rizea, singura supraviețuitoare din grup, ne-a oferit o relatare a primelor luni de activitate, dar arestarea ei la scurt timp după înseamnă că pentru restul istoricului trebuie să ne bazăm pe relatări la mâna a doua ale rudelor participanților. Multe dintre date și incidente sunt confirmate de rapoartele Securității, dar nu e de mirare că aceasta a dat o interpretare diferită evenimentelor. De exemplu, rapoartele susțin că au fost uciși civili nevinovați de către „partizani", care sunt înfierați constant și descriși ca „teroriști fasciști". Ceea ce reiese destul de clar din ambele versiuni este că grupul, care la un moment dat număra peste 30 sau 40 de persoane, a fost format de doi foști ofițeri, Gheorghe Arsenescu (1907–1962) și Toma Arnăuțoiu (1921–1959), în județul lor natal, Muscel, la poalele Carpaților.

După arhivele Securității, Arsenescu avea arme ascunse într-o sihăstrie din satul Cetățeni, în vara lui 1947, iar în primăvara următoare adunase un „grup terorist" care îi includea pe Gheorghe Hachenzelner, Petre Cojocaru, Longhin Predoiu, Ion Mică și Ion și Gheorghe Purnichescu. Arsenescu și-a petrecut toamna și iarna la București, unde, la finalul lui 1948, Toma Arnăuțoiu l-a contactat cu ideea de a aduna un grup de rezistență care să opereze în jurul Nucșoarei. Conform relatărilor contemporanilor, Arsenescu pare a fi crezut într-o insurecție armată generală, care urma să fie condusă de alți foști ofițeri în vestul țării; ea însă nu s-a concretizat. Arsenescu a fost de acord să-i furnizeze lui Arnăuțoiu arme ușoare, iar acesta din urmă s-a întors la Nucșoara cu Nicolae Nițu și și-a recrutat propriul frate, pe Petre Arnăuțoiu, căruia i s-au adăugat Ion Chirca și preotul satului, Ion Drăgoi. În martie 1949,

Arsenescu s-a deplasat la Nucșoara pentru a se alătura grupului, care în lunile următoare s-a mărit prin cooptarea altor câțiva săteni.

Ministerul de Interne era evident îngrijorat de faptul că simbolul rezistenței creat prin apariția bandei ar putea deveni contagios și, de aceea, a inundat regiunea cu trupe și ofițeri de securitate. Ajutați de faptul că știau, ca localnici, zona și dificilul teren muntos, precum și de câteva familii din comună, mai ales Gheorghe și Elisabeta Rizea, Ion Săndoiu și Ion Sorescu, grupul și-a putut asigura aprovizionarea cu hrană, ferindu-se de arestare. În noaptea de 18 iunie 1949, câțiva membri ai lui au fost prinși într-o ambuscadă atunci când au venit să ridice proviziile, iar în schimbul de focuri care a urmat doi ofițeri de securitate, Constantin Apăvăloaiei și Florea Lungu, au fost uciși. Fuga grupului printr-un cordon de securitate creat în jurul perimetrului, la adăpostul întunericului, a fost urmată de o operațiune de căutare masivă, la care au participat două batalioane de armată și unități ale trupelor de securitate, și de arestarea familiilor suspectate de a-i fi ajutat.[24]

Printre cei arestați se număra și Elisabeta Rizea. Aceasta și-a amintit cum a fost dusă în biroul primarului din Nucșoara, unde a fost bătută cu un ciomag de sublocotenentul Constantinescu de la Securitate.[25] Apoi a fost închisă în pivnița unei case țărănești timp de patru zile, după care a fost transportată la închisoarea din Pitești. A trecut un an și jumătate până când a început procesul ei. În acest interval, a fost bătută de mai multe ori de subofițerii Zamfirescu și Mecu. În cele din urmă, în decembrie 1950, a fost judecată și condamnată la șapte ani de închisoare pentru ajutorul dat grupului de partizani.[26]

După ambuscada din 18–19 iunie 1949, Arsenescu a decis să-și împartă oamenii în două bande, una sub comanda lui, iar cealaltă, sub a lui Arnăuțoiu. Prima, care îi includea pe Ion Chirca, Titi Mămăligă, Benone Milea, Constantin Popescu și Nae Ciolan, s-a concentrat în valea Râul Doamnei, în timp ce banda Arnăuțoiu, compusă din fratele acestuia, Petre, Titu, Maria și Constantin Jubleanu și Maria Plop, s-a așezat în valea Vâlsan. Banda lui Arsenescu nu a supraviețuit multă vreme. Milea a fost capturat pe 1 noiembrie 1949, iar Popescu și Ciolan au avut aceeași soartă trei zile mai târziu. Chirca a dispărut fără urmă. Arsenescu și Mămăligă au fost prinși într-o capcană de trupele de Securitate, ultimul fiind rănit în schimbul de focuri, în timp ce Arsenescu a fugit, pentru a duce ulterior, timp de zece ani, o existență de pustnic, în zona dealurilor, până când, în 1960, a fost în cele din urmă prins. Mămăligă a reușit să-și croiască drum până la grupul Arnăuțoiu.

Puțin după aceea, în primăvara lui 1950, și acest grup a fost obligat să se despartă în două pentru a evita să fie găsit. Una dintre bande, formată din soții Titu și Maria Jubleanu, fiul lor Tică și un tânăr doctor pe nume Ion Marinescu, a fost descoperită, iar în schimbul de focuri care a urmat Maria a fost împușcată mortal. Titu Jubleanu a fost arestat, dar cei doi tineri au reușit să fugă, alăturându-se celeilalte bande, compuse din frații Arnăuțoiu, Maria Plop și Mămăligă. Marinescu și Mămăligă au fost omorâți în confruntările cu Securitatea în 1952, iar cei patru

partizani rămași s-au ascuns într-o peșteră de lângă satul Poenărei, unde au rămas timp de câțiva ani. Pe 20 mai 1958, cei doi frați au fost păcăliți de un localnic să bea alcool cu narcoleptice și, după ce au intrat în stare de comă, au fost arestați. Plop, care cu doi ani înainte născuse o fiică, s-a predat împreună cu copilul, dar Tică Jubleanu a refuzat s-o facă și s-a împușcat.[27] Au urmat o acțiune de căutare în satele din împrejurimi și arestarea multor familii acuzate de a-i fi ajutat pe frații Arnăuțoiu. Cei doi, dimpreună cu Maria Plop, au fost duși la închisoarea din Pitești. Acolo, împreună cu alți arestați acuzați de a fi ajutat grupul, au fost anchetați timp de 12 luni.[28]

Procesul fraților a avut loc în anul următor. Toma și Petre Arnăuțoiu au fost condamnați la moarte și executați de un pluton la închisoarea Jilava, pe 18 octombrie 1959, la fel ca următorii, acuzați de a le fi oferit sprijin: preoții ortodocși din Poenărei Nicolae Andreescu și Ion Constantinescu, preotul ortodox din Nucșoara, Ion Drăgoi, și Nicolae Bășoiu, Titu Jubleanu, Constantin Popescu, Ion Săndoiu, Nicolae Sorescu și Gheorghe Tomeci, cu toții țărani, cărora li s-au adăugat învățătorii Alexandru Moldoveanu, Nicolae Nițu și Gheorghe Popescu. Benone Milea a fost și el condamnat la moarte și executat, însă Maria Plop a primit pedeapsa cu închisoare pe viață, și a murit în închisoare.[29] Judecați împreună cu acest grup au mai fost, conform datelor Securității, Ilie Dragomirescu și Ion Grigore, arestați pe 22 iunie 1958, Nicolae Vasilescu, arestat pe 4 iulie 1958, și Ion Dumitrescu, arestat pe 6 februarie 1959. Cu toții au primit pedepse lungi cu închisoarea.[30] Lui Arsenescu i s-a dat de urmă într-o casă din Câmpulung Muscel, unde era ascuns de prieteni, și s-a predat unei echipe a Securității pe 1 februarie 1960.[31] Procesul lui a avut loc în februarie 1962. A fost condamnat la moarte și executat la Jilava, pe 29 mai 1962. Soția lui, Maria, și tatăl lui, Gheorghe, au fost și ei judecați pentru că l-au ajutat și au primit pedepse cu închisoarea de 10 și respectiv 15 ani.[32]

Un al doilea grup de rezistență important a fost condus de Ion Gavrilă Ogoranu, în munții Făgăraș.[33] Student de 25 de ani la Universitatea din Cluj, cu legături strânse cu fosta Gardă de Fier, Gavrilă Ogoranu a cooptat în banda lui 11 dintre colegii de la Universitate în 1948[34]. Timp de șapte ani, au reușit să reziste câtorva companii ale Securității, în repetate rânduri, înainte de a fi capturați și condamnați la moarte în 1957. Gavrilă Ogoranu a fost suficient de abil încât să scape de arestare și, cu ajutorul prietenilor, a rămas în libertate până în iunie 1976, când a fost în cele din urmă ridicat de autorități, la Cluj.[35]

Spre deosebire de Arnăuțoiu și Arsenescu, Gavrilă Ogoranu a fost cruțat de condamnarea la moarte și a supraviețuit epocii comuniste, oferind un punct de vedere unic, personal, în autobiografia lui, cu privire la reacția populației față de micile bande de „partizani“:

> Când am luat calea munților, știam destule despre partea cea ascunsă a istoriei. Nu ne-am făcut niciodată iluzii. Nu ne-am bazat că ni se vor alătura și vom fi înțeleși de toată suflarea din Țara Făgărașului. Când am spus că în 1949–1950 s-ar fi ridicat satele la munte sau că eram primiți și ajutați de oameni din partea

locului, nu m-am referit niciodată la cine știe ce mulțime de oameni [...] Or fi fost 100, 200, 1000? Dar restul locuitorilor? Unii n-au venit de frică. Și ei trebuiesc înțeleși. Pe alții nu-i interesează decât propriul lor interes. Orice pas fac în viață, îl fac numai din calcul. Regimurile se schimbă, profitorii rămân. Pleacă ai noștri, vin ai noștri. N-au niciodată principii și mustrări de conștiință. Nu se pot schimba regimurile și ideologiile, pe cât sunt în stare ei să se schimbe de repede. [...] Rămâne apoi marea masă a trudnicilor, a căror viață se reduce la muncă și la hrană, într-un ciclu etern și ale căror conștiințe nu se ridică mai sus de blidul de mâncare de dinaintea nasului. Sunt atât de apăsați și dresați de apăsarea spre pământ, că nu pot, nu gândesc și nu vor să privească mai departe. Li-s ochii atrofiați ca ai sobolilor de sub pământ. Urăsc pe oricine vrea să-i scoată din existența lor de sclavi. Cu ei face orice stăpânire ce vrea. În primul rând să gândească în locul lor.[36]

Acest punct de vedere, venit din partea unui personaj atât de dedicat rezistenței față de regimul comunist ca Gavrilă Ogoranu, este mult mai convingător în ce privește atitudinea unei mari părți a populației locale față de grupurile de rezistență decât tendința către hiperbolă care caracterizează o parte din lucrările despre „rezistența armată" care au apărut după 1989. E ca și cum unii autori se simt jenați de faptul că provocările la adresa autorității comuniste din România lui Gheorghiu-Dej nu au fost atât de răspândite sau de serioase ca în alți țări-satelit sovietice și încearcă să compenseze exagerând scara la care s-a petrecut rezistența în România. Publicarea literaturii memorialistice și accesul la dosarele Securității au risipit impresia generală că în România nu a existat nici un fel de opoziție la stăpânirea comunistă, dar, în același timp, ele au dezvăluit dimensiunea reală a acestei opoziții. Așa cum arăta Gavrilă Ogoranu, ea nu a fost larg răspândită și, în consecință, faptele lui, la fel ca ale lui Arnăuțoiu, ale lui Arsenescu și ale altora, apar cu atât mai temerare și surprinzătoare.[37]

9. AFIRMAREA AUTONOMIEI, 1956–1965

Aspirațiile de autonomie ale lui Gheorghiu-Dej se bazau pe o serie de factori. Câțiva dintre ei erau camuflați în politica externă, aparent ambivalentă, pe care acesta a dus-o în contextul Războiului Rece. Avea oare Gheorghiu-Dej în minte o strategie clară de desprindere de Uniunea Sovietică, sau s-a bazat pe improvizație și o serie de reacții prin care, cu multă abilitate, el a reușit să profite de contextul internațional? Faptele pe care le avem la îndemână în prezent permit doar conjecturi în acest sens. Există cercetări recente care afirmă că demersurile către autonomie ale lui Gheorghiu-Dej pot fi detectate încă de pe la jumătatea anilor '50 mai degrabă decât de la începutul anilor '60.[1] Acest lucru implică, pe deoparte, o evaluare a impactului destalinizării, al discursului secret din februarie 1956 al lui Hrușciov și al revoltei din Ungaria. Și, pe de alta, a relației în schimbare a României cu țările de frunte din Mișcarea de Nealiniere.[2] Cultivarea de către Gheorghiu-Dej a relațiilor cu state din afara Pactului de la Varșovia e folosită pentru a explica felul în care eforturile României de a câștiga influență politică sau avantaje economice i-au catalizat strategia de desprindere.[3]

Un exemplu elocvent cu privire la modul cum Gheorghiu-Dej a încercat să-și satisfacă dorința de autonomie folosind produsele petroliere și expertiza în materie de forare a României – unice printre țările lagărului socialist – pentru avantaje economice și capital politic a fost cultivarea relațiilor cu India. În 1955, ministrul resurselor naturale al acestei țări, Keshav Dev Malaviya, a format Oil and Natural Gas Corporation. În iunie, Malaviya a contactat Bucureștiul cu planul lui de a naționaliza extracția petrolului și cu o cerere de ajutor în acest sens. Cu toate că singurele bunuri pe care le putea oferi India – bumbac și textile – trebuiau exportate prin porturi aflate sub control străin, Gheorghiu-Dej a luat cererea Indiei în considerare în contextul luptei ideologice dintre capitalism și socialism. În vara următoare, o delegație parlamentară indiană a vizitat România și a semnat un acord pentru livrarea unui echipament de foraj care a fost pus în funcțiune la poalele munților Himalaya, în aprilie 1957. În ianuarie 1958, Malaviya a prezentat părții române o listă de echipamente necesare pentru dezvoltarea infrastructurii petroliere a țării. A adăugat că „nu îi pasă dacă produsele care ne vor fi furnizate vor fi cumpărate de la sovietici"[4]. Bucureștiul a devenit astfel principalul

canal al Indiei pentru procurarea de echipamente petroliere și de tehnologie din blocul sovietic și, în consecință, un actor-cheie în dezvoltarea industriei de profil a țării.[5]

Revolta maghiară și impactul ei în România, nu numai printre cetățenii români de origine maghiară, ci și printre etnicii români, îi amintise lui Gheorghiu-Dej și conducerii sovietice cât de dependent era acesta de forță și de URSS ca sursă a puterii lui. În același timp, evenimentele din 1956, din Polonia și Ungaria, au demonstrat că nemulțumirile economice au fost un factor major în privința opoziției la sistemul sovietic. În consecință, sovieticii erau pregătiți să sprijine România în lupta cu dificultățile economice. Acest lucru a devenit clar în urma vizitei făcute de prim-ministrul Chivu Stoica, în fruntea unei delegații românești, la Moscova, între 26 noiembrie și 4 decembrie 1956.[6] Cele două părți au discutat cooperarea economică. Totuși, o comparație între acordul polono-sovietic la care se ajunsese cu doar câteva zile înaintea vizitei lui Stoica și textul celui româno-sovietic arată că românii fuseseră tratați mai puțin generos decât polonezii. Aceștia obținuseră o concesie importantă – „datoriile" poloneze provenite din credite oferite între 1946 și 1953 trebuiau considerate ca achitate, în timp ce în cazul românilor Uniunea Sovietică a fost de acord doar să amâne cu patru ani plata creditelor contractate între 1949 și 1955. Așa cum comenta un ziar britanic, comunicatul româno-sovietic dădea „impresia că era semnat de două părți egale, însă rezulta clar din condițiile lui că românii erau mai puțin egali decât polonezii"[7].

În ceea ce-i privea, liderii sovietici avansaseră două argumente principale în înfruntarea crizelor din Polonia și Ungaria. Primul era că tulburările de la Poznań și Budapesta erau opera Occidentului, în frunte cu Statele Unite, și reprezentau o tentativă de a rupe Polonia și Ungaria de lagărul socialist. Al doilea era că acțiunile lui Nagy amenințau cuceririle sovietice din al Doilea Război Mondial, obținute cu sacrificii grele de Armata Roșie. Era esențial, a conchis Hrușciov, să fie luate măsuri de precauție suplimentare pentru a cimenta cele două țări în interiorul blocului, motiv pentru care trebuiau semnate cu aliații noi acorduri de staționare a trupelor. Un astfel de acord a fost semnat cu România în aprilie 1957, dar bazele lui au fost puse în timpul vizitei lui Stoica la Moscova de la sfârșitul lui noiembrie 1956.

Prezența trupelor sovietice pe teritoriul românesc fusese reglementată de Convenția de Armistițiu Sovieto-Română din septembrie 1944. Tratatul de Pace din februarie 1947 cu România le dăduse rușilor dreptul de a amplasa trupe în țară, pentru a asigura liniile de comunicație cu forțele sovietice din estul Austriei. Conform unui raport informativ al armatei SUA din ianuarie 1950, prezența sovietică era estimată la două divizii, totalizând 30.000 de oameni, suplimentați de o forță de securitate de 2.000 de persoane.[8]

Într-o declarație comună publicată de agenția TASS pe 3 decembrie 1956, cele două guverne își exprimau opinia că staționarea trupelor NATO în apropierea țărilor socialiste reprezenta o amenințare la adresa securității acestora. În aceste condiții, „staționarea vremelnică a unităților

vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și caracterul de sicofant pe care îl manifesta în fața lui noul șef al MGB, Viktor Semionovici Abakumov. Stilul de conducere al lui Abakumov în MGB era asemănător cu al lui Beria: brutal, trăsătură caracteristică oamenilor aleși de NKGB/MGB pentru a conduce poliția de securitate a României.[17] Atât purtarea lui Pintilie, cât și cea a lui Nicolschi sunt elocvente în acest sens. Ca șef al Secției Administrativ-Politice a Comitetului Central, în atributele căreia intrau și securitatea partidului, Pintilie i-a ordonat șoferului său să transpună în fapt condamnarea la moarte impusă fostului secretar general al PCR Ștefan Foriș, în 1946.[18] Apoi a dat instrucțiuni ca și mama lui Foriș să fie asasinată. Aceasta a fost înecată, cu o piatră de moară legată de gât, în râul Criș.[19]

Filozofia lui Pintilie este rezumată într-o adresă remisă șefilor din Securitate pe 1 martie 1950:

> La noi n-au ce căuta tovarășii care cred în Dumnezeu [...]. Avem nevoie de membri de partid cinstiți, devotați, cu atitudine partinică, ca să putem îndeplini sarcinile, altfel nu se poate. Cu indisciplina stăm foarte prost. Din care cauză stăm prost? Pentru că noi ne socotim buricul pământului![20]

Acest sentiment de superioritate i-a determinat pe ofițerii Securității să facă exces de zel când îi băteau pe acuzați. Pintilie subliniase faptul că deținuții trebuie bătuți doar la ordinele și instrucțiunile ofițerilor superiori. Trecutul de lucrător manual al lui Pintilie conferă o anumită culoare felului în care descrie metodele Securității:

> Tovarăși, fiecare meseriaș, fiecare doctor, orice om are o sculă, și de scula lui se îngrijește. La Securitate, care este scula noastră? Și noi avem sculă. Dacă frizerul are brici, dacă strungarul are strung, am spus că scula noastră sunt informatorii noștri. Să știm cum să muncim, să vedem cu cine avem de-a face. Așa cum muncitorul are grijă de scula lui, așa trebuie să avem și noi grijă de informatori. Dacă frizerul are ca sculă a lui briciul, noi avem omul, și omul viu! Asta înseamnă că trebuie să-i dăm multă atenție. Să le dăm indicații, să le trasăm linii, dar nu așa, gata, îl iei și-l faci negru la spate! Dacă un strungar distruge scula lui, ce mănâncă el mâine? Așa ne învață Partidul nostru?[21]

Totuși, Pintilie însuși nu și-a urmat propriul sfat, care implica renunțarea la egocentrism. El oferă semne clare de megalomanie după ce a participat la un concert dat de corul și orchestra Ministerului de Interne pe 8 mai 1949:

> Ordon ca artiștii să nu mai fie posomorâți! Artistul e un artist și, indiferent de starea psihică, să nu uite că e pe scenă! Apoi, de ce orchestra simfonică e jos și corul pe scenă? Orchestra să urce imediat pe scenă, pentru că ea și corul formează un ansamblu și trebuie să se sprijine reciproc. Și să se completeze orchestra simfonică imediat cu acordeoane, pentru a putea intona marșuri vioaie și mobilizatoare.[22]

Numele pe care îl avea din naștere adjunctul lui Pintilie, Alexandru Nicolschi, era Boris Grunberg.[23] După impunerea guvernului Groza, în martie 1945, a fost numit adjunct al șefului Corpului de Detectivi al

poliției sub pseudonimul Gheorghe Guță Petrovici.[24] Pe 17 aprilie 1947, a fost numit inspector general al Siguranței, iar când a fost fondată DGSP, în anul următor, a devenit unul dintre adjuncții lui Pintilie. În 1953, i s-a dat postul de secretar general al Ministerului de Interne.

În ciuda misterului care înconjura personalul DGSP, reputația de brutalitate a lui Nicolschi l-a făcut să câștige dubiosul renume de prim ofițer de rang înalt cunoscut în afara României. Într-o declarație făcută la Paris în ianuarie 1949, Adriana Georgescu Cosmovici, o femeie în vârstă de 28 de ani care fusese arestată la București în iulie 1945, fiindcă făcuse parte dintr-o mișcare de rezistență, își amintea cum „anchetatorii comuniști din poliția secretă" au bătut-o în repetate rânduri cu un furtun de piele plin cu nisip, au izbit-o cu capul de zid și au lovit-o peste față și bărbie până când a rămas cu numai șase dinți în maxilarul inferior. Adriana Georgescu a numit trei anchetatori care o amenințaseră cu arma: Stroescu, Bulz și Nicolschi.[25] O serie de documente publicate după moartea lui Nicolschi, care a avut loc pe 16 aprilie 1992, sugerează că în iulie 1949 acesta a ordonat uciderea a șapte prizonieri, presupuși lideri ai unei mișcări de rezistență anticomunistă, care se aflau în tranzit din penitenciarul Gherla.[26]

O consultare a cifrelor destul de restrânse care au supraviețuit în arhivele Ministerului de Interne referitoare la forța DGSP arată că numărul ofițerilor care serveau în cele zece direcții naționale după constituirea instituției era de 1.151 de ofițeri și subofițeri, dintre care 848 erau enumerați ca personal de secretariat și manual (ultimii aveau cu toții grade militare, ca acela de sergent-major, chiar dacă era vorba de dactilografe, șoferi, instalatori sau chelnerițe). Cele 13 direcții regionale includeau 2.822 de ofițeri și subofițeri, dintre care aproximativ două treimi erau personal manual sau auxiliar.[27] Aceste cifre pot părea anormal de mici, dată fiind concepția populară că DGSP era o instituție ubicuă și un instrument coercitiv care ajungea peste tot. Ele nu includ însă rețeaua de informatori, care i-a permis Securității să funcționeze cu eficiența cu care a funcționat.

Consilierii sovietici erau atașați fiecăreia dintre direcțiile naționale, pentru a superviza pregătirea recruților români și pentru a le monitoriza activitatea, iar comunicarea avea loc prin interpreți, dintre care mulți proveneau din Basarabia. Accentul era pus pe cadrele de încredere. În ochii consilierilor sovietici, mulți români educați nu puteau fi considerați demni de încredere și erau compromiși din cauza alianței regimului Antonescu cu Germania. Un al doilea motiv pentru acest gen de suspiciune era faptul că prea puțini români își arătaseră din proprie inițiativă entuziasmul pentru Partidul Comunist Român înainte de propulsarea acestuia la putere, spre deosebire de mulți membri ai minorităților etnice. Dat fiind acest peisaj social, nu trebuie să ne mirăm de faptul că unii dintre cei recrutați pentru pozițiile de conducere din DGSP proveneau din aceste două categorii – minoritățile etnice și lucrătorii manuali necalificați.

Contrar afirmațiilor făcute de ultranaționaliști, numărul celor recrutați din minoritățile etnice părea disproporționat, dar nu și excesiv.